

Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları

Prof. Dr. Erman ARTUN*

Ağıt terimi ile bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü anlaşılmaktadır (Boratav, 1982: 444). Ağıtlar insanlığın ortak acısını canlı şekilde anlatan edebi metinlerdir. Ağıt, bir ölüm üzerine belli bir geleneğe uyularak yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş bir de böyle bir törende yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan türkü olarak iki anlama gelir (Boratav, 1982.II:471).

Ölen bir kimsenin, gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felâketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya etkidir (T.S., 1988, C.I:23). Ağıt insanoğlunun ölüm karşısında duyduğu korkunun ve çaresizliğin anlatımıdır (Elçin, 1993:290). Ağıt, kelime anlamı olarak ağlama karşılığında kullanılır. Yakılmasına neden olan duygular evrensel olduğundan, ağıt bütün eski kültürlerde yaygın bir gelenek olduğu gibi günümüz toplumlarında da varlığını korumaktadır (Uludağ, 1988:470).

Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türklerin üç önemli töreni vardır. Bunlar “sığır”, “şölen” ve “yuğ”dur. İslâmiyet’ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve yuğ adı verilen dinsel yas törenlerinde “sagu” denen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölünün iyilikleri, yaşarken yaptığı işler anlatılırdı. Bugün elimizde ünlü yiğit Alp Er Tunga için söylenmiş bir sagudan parçalar vardır.

Anadolu Türkçe’sinde ağıt, bozlak, Azerbaycan dilindeki ağı ile eş anlamlıdır. Kökeni ağlamak, bozlamak fiiline dayanır. Yas kelimesi ise Arapça “keder” anlamına gelen “ye’s” ten gelir (Boratav,1982:444). Ağıta Türkmenler "ağı, tavşa" derken, Nogaylar, "bozulamak", Müslüman Kerkük Türkleri "sazlamağ", Hıristiyan Kerkük Türkmenleri "madras", Kırım Türkleri "tagmag" demektedirler (Uludağ,1988:471). Ağıt kavramına verilen isimler birbirinden farklı olmakla birlikte, kavramın ifade ettiği değerler detaylarda görülen küçük farklılıkların dışında genelde ortaklık göstermektedir. Örneğin; Kerkük Türklerinde ağıt söyleme yaygın bir gelenekken, erkekler ağıt söylememektedir. Gagauzlarda da ağıtı ellerinde kalın mumlar yanan, cenazenin biri ayak, biri baş ucuna oturmuş kadınlar hediye karşılığında söylemektedir (Görkem, 2001:187).

Türkiye’de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilmektedir: Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşar-Sivas), lâvik (Kırşehir), ölgülü (Burdur), sau (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel-Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla) (Kaya,1999: 245).

Sözlü gelenekte gerek töreni gerekse çağrılan metni ve onun ezgisini adlandırmak için özel deyimler vardır; ancak bu deyimlerde bir anlam kesinliği yoktur. Ağıt yerine kimi zaman acıklı türkü, deme, bozlak, gelin ağıtı, gelin yası, ölüm acısı gibi deyimler de kullanılır (Boratav,1982:444). Ağıtlar acı bir olayın özellikle de ölüm olayının ardından söylenen halk türküleridir. Önceleri yalnızca ölümlerin ardından söylenen ağıtlar çeşitli konularda söylenmeye başlanmıştır. Zamanla dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, kıskançlık, sadakatsizlik, feleğe sitem de ağıta konu olmuştur. Yurdun istilâ görmesi, kaybedilen toprakların uyandırdığı acı, ağıt yakılan konular arasında yer almıştır. Zelzele, yangın, sel gibi afetler ağıtle dile getirilmiştir.

*Çukurova Ün. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Öğr.Üyesi. ADANA

Genç yaşta dul kalan kadının sıkıntıları, kına yakma törenlerinde baba evinden ayrılmanın hüznü, yavrusunu kaybeden anneler, geyikler, koyunlar ve leyleklerin başlarına gelen olaylar vd. ağıtların içeriğine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Ağıt, yas törenlerinde acıyı azaltma şekillerinden biridir. Ritim, müzik ve ezgi birlikteliği vardır. Ağıt, yas törenleri içinde toplumsal kalıplar içinde söylenir. Yas törenlerinde söylenen ağıtlarda ortak bir tema vardır. Bunlarda ölen kişiye övgü, onun için kederlenme ortaktır (Görkem, 2001: 16). İslâmiyet'te ağıt yakma, kaderi kınama, ilahi takdire karşı gelme, ölünün özelliklerine dövünerek, ağlayarak ağıt söyleme hoş karşılanmamıştır (Uludağ, 1988: 471).

Ağıt söyleme geleneği Türklerde çok eski bir geçmişe dayanır. Eski Türklerin ölümlerinden düzenledikleri yuğ törenlerinde bugünkü ağıtların ilk örnekleri sayılabilecek sagular söylenirdi. Ağıt Anadolu'nun hemen her yerinde söylenir; ama özellikle Orta ve Güney Anadolu'nun belirli yörelerinde yaygındır. Bu yörelerde yaşayan Avşarlarla Türkmenlerin eski ağıt metinlerinin günümüze ulaşmasında önemli rolü olmuştur.

Ağıtları yalnızca metinden yola çıkarak incelemek eksik kalacaktır. Ağıtları söylendikleri çevre, söyleme yerleri ve işlevleriyle birlikte incelemek yerinde olacaktır. Ağıt söyleme geleneği kültürel değişim ve gelişime göre incelenmelidir. Sözlü kültürde yaşayan ağıtlar çağlar boyu değişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Değişen, gelişen toplumla birlikte ağıtların da değiştiğini gözlemleyebiliriz. Ağıtlar, eski ayin karakterli din törenlerinin birer kalıntısıdır. Ağıtların icrası cenaze, evlenme, askere yollama gibi geçiş dönemleri sırasında olmaktadır (Görkem, 2001:16). Çok eski çağlardan günümüze gelmiş olan ağıtlar, bir bakıma ölen için söylenen methiyedir. Ağıtlar halk şiirinin başlangıçtaki ilk şekilleri olarak kabul edilir. Eski inanç sistemlerinde ölenlerden medet umma yaygındır. Yakılan ağıtlarda ölen kişileri hatırlama, hatırlatma ve anısını yaşatmak kaygısı sezilir.

Ağıt söyleme geleneği toplumumuzda oldukça yaygındır. Hatta bu konuda uzmanlaşmış özel ağıt söyleyicileri vardır. Bu kişiler acıklı olaya konu olan kişiyi tanımasalar bile çevreden edindikleri bilgilere dayanarak, klâsikleşmiş ağıt tekniği ile olay hakkında duyguca yüklü ağıtlar söyleyebilirler.

Ağıtların içeriği ve ezgisi toplumun ortak yaratma gücüyle zenginleşir. Bazılarının hangi kişi ya da olay için ve kim tarafından söylendiği bilinse de ağıtın temelde sözlü bir gelenek olması ve ağızdan ağza geçerek yayılması nedeniyle bu bilgiler hiçbir zaman kesinlik kazanamamıştır. Bu yüzden ağıtların yarı anonim folklor ürünleri arasında sayılması gerekir (AB, 1987, C.1 : 188).

Tören sırasında ağıtı uzun süre tek kişi söyleyebileceği gibi törene katılanların nöbetleşerek söyledikleri de olur. Ağıtçı, ağıtta ölenin, onun türlü özelliklerinden, vücut ve huy yönünden övülecek yönlerinden, yaşamının çeşitli anılarından ve özellikle ölüm olayından, bu olayın üzerinde durulması vd. yönlerinden söz eder. Toplumun belleğinde en derin izleri bırakan en uzun ömürlü ağıtların doğmasında ölüm duygusu etken olmuştur (Boratav, 1982:455).

Eski inançlarda ölüm törenlerinin kökeni ölenin bu dünya ile öteki dünya arasındaki ilişkilerini düzenlemek, öte dünyaya geçişini kolaylaştırmak dileğine dayanır. Ölüm hayatın sonu değildir (Malinowski, 1990:39). Yas ve ağıt törenleri eski çağlardan günümüze, ölüye saygı göstermek, acıyı yansıtmak ve paylaşmak amacıyla varlığını sürdürmektedir.

Kişi ya da topluma acı veren her konu, ağıt konusu olmuştur. Ağıtlar incelendiğinde, ağıt söylemenin temel noktasını ölüm kavramının oluşturduğu görülmektedir. Türk kültürü içinde defin, yas ve ağıt söyleme geleneği birlikte var olmuştur. Defin, yas ve ağıt törenleri İslâmiyet öncesinde

uygulanan şekil ve inanç biçiminin, İslâmiyet’le sentez oluşturarak varlığını koruduğu dini geleneklerdir (Uludağ, 1988:472).

Ağıt, ağıt törenleri, ölüm ve yas gelenekleriyle birlikte incelenmelidir. Ağıtlara yas adı da verilir. Gelin çıkarırken, kına yakılırken, asker uğurlanırken ve ölünün arkasından söylenir. Ağıtlarda ölen kişinin fizikî özellikleri, elbiseleri, erkeklerin güzelliği, kahramanlıkları, sosyal statüleri –ağa, bey, eşkıya vb.- kadınların fizikî özellikleri, elbisesi vb. dile getirilir. Ölenin arkasından yas töreni yapmak, eski çağlardan itibaren bütün toplumlarda görülür. Ağıtın ölünün başında söylenmesi yaygın bir gelenektir. Sözler ayrıca ağıt söyleyicinin ruh durumunu yansıtır. Sözler lirizmle doludur. Söylenen ağıtlarda ölenin iyi özellikleri, yokluğunun bırakacağı izler dile getirilir. Ölü evini taziyeye gelenler de ağlarlar. Ölü ardından ağlamayan ölenin yakınlarınca kınanır. (Kaya, 1999:252). Ağıtçı kadın, üstü çarşafı örtülü ortada yatan ölünün bir çamaşırını eline alarak ağıt yakar.

Bağlantılı ve bağlantısız bentlere sahip bulunan ağıtlarda bent ve bağlantılardaki dize sayısı değişebilmektedir. Bu dörtlüklere bazı yörelerde ölü deşetleri ve sazlamağ gibi adlar verilir. Ağıtlar edebi yapı ve ezgileriyle bir bütünlük arz ederler. Ağıtların ezgileri ağıt söyleyenin hafızasının eskiden kalan bir tür “melodi” kalıplarındır. Ağıt yakma deyimi yas töreni sırasında ağıt yakanın belleğinde yer etmiş bulunan yerel melodi kalıplarının söz döşemesi olarak tanımlanabilir (Şenel, 1988:973).

Türkülerin bir kısmı konu itibarıyla ağıttır. Bu durum ağıtların zamanla türkü haline dönüştüğünü göstermektedir. Kıtaların arasında bazı âşıkların şiirlerinden, türkülerinden parçalar bulunan ağıt örnekleri de vardır.

Ağıt bir nazım biçimi değil, bir şiir türüdür. Koşma biçimiyle söylendiği gibi, türkü biçimiyle de söylenir (Kudret,1980:265). Evlenme törenlerinin belli bir yerinde geline kına yakarken yapılan birtakım işlemlerle söylenen türkülerle -tümüyle- “gelin ağıtı”, “gelin yası” denir. Aslına bakılırsa bunlara vesile olan olaylarda ölüm acısı niteliğinde bir yön yoktur. Yalnız iki vesilede, ölüm ve evlenme hallerinde, ağıt bir tören ögesi olur (Boratav, 1982: 444).

Ağıtın Diğer Türlerle İlişkisi

Ağıtlar belli bir ezgiyle söylenir. Ölüm, acı vb. konularda söylenen türkülerle benzeşirler. Ancak ezgileriyle ayrılırlar. Ağıtlar hece vezniyle söylenmekte ve mâni, koşma, türkü, destan şekillerinde olmaktadır. Ağıtlar çeşitli yörelere göre 7, 8, 11 li hece ölçüsüyle söylenirler. Bazı yörelerde ağıt, ezgiyle mani kıtalarının art arda gelmesiyle söylenir. Bazı olaylar üzerine yakılan ağıtlar önce türkü haline gelir, ninni ezgisiyle ninni şeklinde de söylenir. Bir olayı konu eden destanlarla bir olay üzerine söylenmiş ağıtlar benzerlik gösterirler. Destanlar âşıklar tarafından söylenir. Bazı ağıtların konuları efsanelere dayanır. Bazı masalların içinde ağıtlara rastlanır. Bazı ağıtlar da fıkralara konu olabilecek olayları işlerler.

Kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. “Kız ağıtı, gelin ağıtı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağnık, gelin türküsü, gelin yası ve okşama” adı verilen ağıtlardır. Ölüm acısı yerine ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları gelinin ağzından ya da yakıcıların ağzından söylenir (Şenel, 1988:473).

Ağıtların Özellikleri

Genellikle kadınlar tarafından söylenen ağıtlarda, ölen kişilerin yaptığı işler, iyi yönleri, güzel tarafları anlatılır. Ağıtta hiçbir zaman ölen kişiyi küçük düşürecek veya onu yerecek sözler kullanılmamıştır. Bazı ağıtlarda ise, kişi ölmemiş gibi düşünülerek yaptığı işlerden, giyinişinden, atından vd. bahsedilir (Şimşek,1993:1). Bir ağıtın söylenebilmesi için aşağıdaki şartların bir arada ve bir bütün olarak bulunması gerekir (Öztürk,1986: 373).

- 1-Ölümün trajik bir olay içerisinde meydana gelmesi
- 2-Ölen kişinin (kadın veya erkek) mutlaka bazı özelliklere sahip olması
 - a-Çevrenin ve akranlarının sevgi ve takdirini kazanması
 - b-Seçkin bir kişiliğe sahip olması

Ağıtların Biçimi

Ağıtların biçimi sorununun iki yönü vardır:

- A-Nazım Düzeni
- B-Konuşma Biçimi

A-Nazım Düzeni : Türk ağıtları nazım düzeni açısından çeşitli özellikler gösterirler. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Nazım Düzeninde Kararlılık Olmayan Ağıtlar:

Bunlar hiçbir şekilde nazım ölçüsü ve uyak kuralına bağlı kalmayan metinlerdir. Ağıtçının dile getirdiği ağıtta, “ahenkli nesir” ya da “düz nesir” şeklinde söylenmiş cümlelerle ünlemler, acıyı belirten “ah”, “of”, “aman”, “uy” gibi sesler ölüye ya da ölünün orada bulunan ve bulunmayan yakınlarına seslenmeler ile ölçüleri birbirini tutmaz dizeler birbirine karışmıştır. Bazen düzenli bentlerle, bilinen türkülerden ve sahibi belli şiirlerden gelme tek dizeler veya kırık dökük nazım parçaları yan yanadır.

Nazım düzeninde kararlılık olmayan ağıt biçimleri, bugün Anadolu’da en çok kullanılan biçimlerdir; çünkü herkesin elinin erişebileceği niteliktedir. En eski biçim olduğu da düşünülebilir; ancak derlenmiş ve yayımlanmış Türk ağıt metinleri içinde en az rastlanan bu biçimdeki ağıtlardır. Çünkü, bugüne kadar yapılan ağıt derlemelerinde estetik ve anlatım bakımından en kusursuz metinler derlenmiştir. Düzensiz, kırık dökük metinler ancak ağıt törenlerinde derlenebilir.

Çukurova yöresinde acıyla ağıt ezgisiyle söylenen duygular ilk bakışta ağıt izlenimi vermektedir. Fakat metin incelendiğinde düzensiz acılı konuşmalar olduğu görülür. Ancak halk bu tür ölü ardından yakınmalara “dızdızlama” adını vererek ağıtlardan ayırır.

2-Düzenli Nazımla Söylenmiş Ağıtlar:

a-Uyak şeması aaba, ccde... olan sekiz heceli dörder dizelik bentlerden oluşan ağıtlardır. Bazen bu tipten bentlerle aynı ölçü ancak farklı uyak düzeninde “abcb defe” tipindeki bentler aynı ağıtta bulunabilir. Bu biçim, ölüm törenlerinde söylenen ağıtların biçimidir. Bu biçimdeki ağıtlar

asılları Türkmen ve Yörük olan Toroslarda, Çukurova’da ve Kayseri’nin Pınarbaşı bölgesinde yerleşmiş köylerin ağıtlarında aksamadan, titizlikle kullanılır. Bu nazım biçimiyle söylenmiş en ünlü ağıtlar çoğunlukla “Avşar Ağıtları” diye adlandırılır.

b-Sekiz heceli ve uyak düzeni “aaab, cccb...” olan bazı ağıt metinleri derlenmiş ve yayımlanmıştır. Ancak bunlar, törenlere bağlı ağıtların acıklı bir konuyu işleyen “anlatıcı türkü”ye dönüşümü sonucu oluşan bir alt tiptir. Anlatılan nazım şeklindeki ağıt metinlerinde bu dönüşümün ilk aşaması izlenebilir. Gerçekten de bazı metinlerde “aaba, ccdc...” düzenli normal biçimde kurulan bentlerle, aykırı uyak düzeninde (aaab, cccb...) olan bentler bir arada bulunur. İçeriğe bir zarar gelmeden aynı bir bent (aaba) her iki şekilde (aaba) söylenir.

c-On bir heceli, beşinci dizede abcb (aaab) öteki dizelerde dddb... şeklindeki bir kafiye şemasına sahip parçalar da ağıt metni olarak derlenmiş ve yayımlanmıştır. Ancak bunlar ağıtlarla ortak konuları olan türkülerdir.

d-Azerbaycan’da yayımlanmış metinlerden anlaşıldığına göre aaba, ccbc.. uyak düzeninde ve yedi heceli bentlerden oluşmuş tam mani şeklinde ağıtlar söylenmektedir. Kars Erzincan yörelerinde araştırmacılar aynı nazım biçiminde ağıtlar derlemişlerdir.

Osmaniye Ağıt Yakma Geleneği

Osmaniye’de ağıt ölü evinde söylenir. Buna “ağıt yakmak” denir. Genel olarak ağıtı kadınlar yakar. Çok eskiden beri süregelen bir gelenekle ağlama, ölü evinde bir tören niteliğine dönüşür. Ölü evinde akraba olsun olmasın tüm kadınlar ölünün başında bir halka oluşturur. Ağıtı ölünün yakınlarından biri anası, bacası, teyzesi, halası başlatır. Ağıt yakma işinin sıra ile yapıldığı da görülmektedir. Bu geleneğin kadınlar arasında yaygın olduğu, ağıt söyleyerek üç günden kırk güne kadar yas tutulduğu bilinmektedir. Hele ağıtçı denen ve çoğu kez kadın olan kişilerin varlığı ağıt yakmanın gelenekselleşmiş olduğunun kanıtıdır.

Osmaniye’de ağıtçı, cenaze evine girerken yüksek sesle ağlamasıyla dinleyici ortamını hazırlar. Ölü evi, ağıtçıyı “Gördün mü başımıza ne geldi?” diyerek ağlayıp dövünerek karşılar. Ağıtçı kendine gösterilen yere oturarak kafiyesiz olarak söylediği, acı bildiren cümlelerle ağlamaya başlar. Ölü defnedilmemiş yerde yatıyorsa, elindeki mendili ölünün üzerinde sallayarak ağıtını söyler. Mendil yerine ölenin gömleğini, şapkasını, kadınsa eşarabını kullanır. Ölü evi ölenin eşyalarını tek tek feryatlarla ağıtçının önüne atar. Ağıtçı, “soyka” adı verilen ölü eşyalarını sallayarak ağıt söyler. Ağıtçı, ağıtlarını “Haydi derdinizi yel alsın” diyerek bitirir (Çağım, 1999 : 94).

Ağıtçı, ölünün uzak yakın geçmişini, çoğu kez geçmişini bugüne getirerek, ölüyü de konuşmalarına katarak anlatır. Törene katılanların da koro halinde sözlere, seslenişlere, ağlamalara katılmalarıyla ağıt aynı zamanda bir anlatı ve dramlaştırmalı bir gösteri niteliği kazanır.

Her toplumun ölüm ve ölüm sonrasında uyguladığı tören ve pratikleri vardır. Bu uygulamaların şekillenmesinde toplumun uygarlık düzeyi, gelenekleri ve dinî inançları belirleyici öğe olmuştur. Ölüm ve sonrasında uygulanan pratikler ölüme karşı saygıyı, yaşanan üzüntüyü, ölüme karşı duyulan korkuyu yansıtmaktadır.

Ağıtların Söyleyicileri

Ağıtların söyleyicileri farklılık gösterir. Bazı ağıtları ölen kişinin akrabaları, eşi, çocukları, annesi, babası vd. bazılarını da ağıt söylemeyi meslek edinmiş kişiler, para karşılığında söylerler.

Yine bazı ağıtların da ölen kişinin ağzından söylendiği görülmektedir. Buna göre ağıt söyleyen kişiler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1-Ölen kişinin yakınlarınca söylenen ağıtlar
- 2-Özel ağıtçılar (sığıtçılar) tarafından para karşılığı söylenen ağıtlar
- 3-Ölen kişinin ağzından söylenen ağıtlar
- 4-Çevrede yaşayan âşıklerce yakılan ağıtlar
- 5-Söyleyeni bilinmeyen (anonim) ağıtlar

Ağıtçılar, ağıtın metnini belleklerdeki eski temeller üzerine kurarlar. Ayrıca kendi yetenekleriyle içinde buldukları zaman, mekân ve olayın yarattığı etkiden yararlanarak söyledikleri ağıtın şekil ve konu bakımından zenginleşmesini sağlarlar. Ağıtlar çoğu zaman uzun manzumeler halinde söylenirler. Serbest tarzda konuşur gibi söylenen ağıtlarda, cümlelerin kelimeleri arasında seci yapılarak bir iç kafiye oluşturulur.

Ağıtların Söylendiği Ortamlar

- 1- Ölü evinde söylenen ağıtlar
- 2- Mezarlıkta söylenen ağıtlar
- 3- Uğurlama sırasında yakılan ağıtlar
 - a) Kına ağıtları
 - b) Asker ağıtları
 - c) Öğrenime ve çalışmaya giderken yakılan ağıtlar
 - d) Hastanede yakılan ağıtlar
- 4- Ölüm, kaza yerinde yakılan ağıtlar (Çağınlar,1999:68).

Ağıtlarda Söyleyiş Biçimi

İlk göze çarpan nitelik söyleyişte kesinliğin anlatıda kararlılığın ve mantık düzeninin olmamasıdır. Ağıt metninin en kusursuz örneklerinde dahi, anlatılan olayla ilgili bir bilgi edinilmelidir. Bilgi edinebilmek için, ağıtı söyleyen kişinin ağıtın hikayesini anlatması gerekir. Ancak bu şekilde ağıtta geçen olayları bir zaman ve yere oturtmak mümkündür.

Bentler, bir kişili, iki kişili veya çok kişili bir konuşmanın bölümleridir. Ağıt metnini tek bir ağıtçının söylediği durumlarda bile sözler, sırasıyla özelliğine göre, kendisi orada bulunamayan erkek, kadın ve kadınların ağzından söylenir. Her konuşturulan kişiye bir veya daha fazla bent ayrılmıştır. Ağıt söyleyen kişi, temsil ettiği kişileri o bentlerde konuşturur. Söyleyiş, geçmişi bugüne getirerek onu anlatmada özel bir yöntem kullanabilir ve o zaman ağıtçı anlatımı etkili kılmak amacıyla ölünün ağzından konuşur.

Ağıtın söyleyiş şekli de zaman dışı bir anlatımdır. Çünkü ağıtta, geçmiş ve bugün birbirinin içine girmiştir. Bu durum, yaşayanların ölüyü tüm tören boyunca kendi aralarında gibi düşüncülerinin bir sonucudur. Ölen kişi, toplumdan tamamen kopup ayrılmamış sayılır.

Ağıtların İşlevi

Ağıtı yakıldığı ve söylendiği tören içinde tespit etmek ve ağıt türünü o törenlerdeki yerine yerleştirmek gerekir. Ağıtların sosyal işlevleri vardır. Ağıtların incelenmesi sonucu birçok halk edebiyatı türünün doğuşu daha kolay açıklanmaktadır. Ağıtların yakılışı trajik bir olaya dayalıdır. Geleneklerle ağıtların ne denli sıkı bağları olduğunu anlıyoruz.

Ağıt, toplumun manev değerlerindedir. Toplum içinde oluşan sosyo-ekonomik yapı ve bunun sonucunda geleneklerin değişme ve gelişme etkileri ağıtlara da yansır. Ağıtın amacı acıyı dile getirmektir. Ayrıca ağıtlarda ekonomik yapılardan kılık - kıyafete, yaşama biçimine kadar kesitler sunulmaktadır. Ağıtların geleneğin taşıyıcısı olmalarının yanı sıra ağıtın, söylendiği dönemin özelliklerini de yansıttığı söylenebilir (ağımlar, 1999:34). Bunun yanında çok az da olsa, birçok kişinin karşılıklı atışma Şeklinde söylediği ağıtlar da vardır.

Osmaniye Ağıtları; 1.Anonim ağıtlar 2.Ağıt yakıcılarının ağıtları 3. Aşıkların yaktığı ağıtlar olmak üzere üç öbekte toplanabilir.

Yakıldıkları Konulara Göre Ağıtlar

1-Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

Bu ağıtlar, ölüm, hastalık, ayrılık, kayıp kişiler, çekilen acılar için yakılan ağıtlardır.

2- Sosyal Olaylar zerine Yakılan Ağıtlar

Askerlik , evlenme izni vermeme, boşanma, toplumu ilgilendiren her tür olayla ilgili yakılan ağıtlardır.

3- Gelin Ağıtları

Kına ağıtları, baş övme, duvak ağıtları, gelin alma ağıtlarıdır.

Kına Ağıtı

Avşar düğünlerinde kına gecesinde, geline kına yakarken söylenen ağıt. Bu için usta kadınları özel olarak bu iş için görevlendirilmiştir. Kına gecesini söylenen ağıt, gelinin ağzından söylenir.

4- Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları

Askere gönderme belli törenlerde yapılır. Gidip gelememe duygusu, gurur ve ayrılık duyguları i içedir.

5- Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

Çeşitli durumlarda hayvan sevgisi, hayvanların öldürülmesi, bir salgın hastalık üzerine hayvanların topluca ölmeleri çeşitli ağıtlara konu olmuştur.

6- Tabiata Yakılan Ağıtlar

Suların kuruması, terk edilen topraklar, dağlar, ormanlar ağıtlara konu olmuştur.

7- Doğal Afetler İçin Yakılan Ağıtlar

Zelzele, sel, yangın, salgın hastalık, kuraklık ağıtlara konu olmuştur. Dolaylı olarak insanların çektiği acılar, yokluklar konu edilir.

8- Aşıkların Yaktığı Ağıtlar: Aşıklar çeşitli konularda ağıt yakmışlardır.

OSMANİYE AĞITLARDAN ÖRNEKLER

Kına Türküsü

Aşağıdan gürül gürül göç gelir
Gelir amma gürültüsü geç gelir
Kız anadan ayrılması güç gelir

Al gelin almaya, geldik almaya
Alıp da dönmeye, geldik dönmeye

Aşağıdan gelir gelin alıcı
Önüne tutarlar yalın kılıcı
Biz de biliyoruz eller alıcı

Al gelin almaya, geldik almaya
Alıp da dönmeye, geldik dönmeye

Sabah seni indirirler yollara
Al kına yakarlar beyaz ellere
Sakın kızım sakın, düşme dillere

Al gelin almaya, geldik almaya
Alıp da dönmeye, geldik dönmeye

(Ali Temiz, 45, ilkokul mezunu, Kadirli, sağlık memuru)

Kına Ağıdı

Bu kıza gerek bir ana
Ağlayalım yana yana

Canım ana gözüm ana
Salma beni gurbet ele
Gurbet ele gurbet ele
Dayanılmaz kötü dile

Bu kıza gerek bir baba
Ağlayalım yana yana

Canım baba gözüm baba
Aha bindim gidiyorum
Gidiyorum gidiyorum
Komşulara ne diyorum

Bu kıza gerek bir emmi
Ağlayalım yana yana

Canım emmi gözüm emmi
Salma beni gurbet ele
Gurbet ele gurbet ele
Dayanılmaz kötü dile

Bu kıza gerek bir dezze
Ağlayalım geze geze

Canım dezze gözüm dezze
Aha bindim gidiyorum
Gidiyorum gidiyorum
Komşulara ne diyorum

Bu kıza gerek bir bacı
Ağlayalım acı acı

Canım bacı gözüm bacı
Salma beni gurbet ele
Gurbet ele gurbet ele
Dayanılmaz kötü dile

Kapımızın önü dutlar
 Üşüyor bütün itler
 Silip süpürdüğüm yurtlar
 Aha bindim gidiyorum

Gidiyorum gidiyorum
 Komşulara ne diyorum

Atladım gittim eşiği
 Sofrada buldum kaşığı
 Koca evin yakışığı
 İşte bindim gidiyorum

Gidiyorum gidiyorum
 Komşulara ne diyorum

(Derlemeci: Gülden Leba, Derleme, Bahçe, Mayıs 1995, Kaynak Kişi: Hacı Mehmet Ballı, 96)

Kına Ağıtı

Kalk gelin yukarı deşir şeşini
 Emmi dayı bitirsinler işini
 Çok ağlama sil gözünün yaşını
 Al gelin almaya geldik almaya

Gelinin kınası çamurdan mıydı
 Gözünün sürmesi kömürden miydi
 Ananın yüreği demirden miydi
 Al gelin almaya geldik almaya

Gelinin izarın almış kurdan
 Bunu böyle emr eylemiş yaradan
 Sabah seni göçürürler buradan
 Al gelin almaya geldik almaya

Beline bağlamış yelpe kuşağı
Ardına düşürmüş mektep uşağı
Oturduğun kızım huri döşeği
Al gelin almaya geldik almaya

Tepecik tepecik görünen taşlar
Babanın damının taşı değil mi
Simirce simirce yağın yağmurlar
Babanın gözünün yaşı değil mi

(Derlemeci: Gülden Leba, Kadirli, Şubat 1995, Kaynak Kişi: Hanifi Can, öğretmen)

Kına Ağıdı

Samenim geldi duruyor
Heral kına yakacaklar
Yeni ümidim kesildi
Heral beni vericiler

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Çağır gelsin öz anası

Evimizin önü kavak
Kavaktan dökülür yaprak
Sanki ben de gelin mi oldum
Elim kına yüzüm duvak

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Çağır gelsin öz anası

Ana kızından ayrılmaz
Gider gurbet ele gelmez
Vermen beni yabancıya
El oğlu kıymet bilmez

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Çağır gelsin öz anası

Şu görünen ekin sandım
Ekin değil burçak imiş
Kız anadan ayrılması
Yalan değil gerçek imiş

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Çağır gelsin öz anası

Evimizde vardı sobam
Toplanmış hep elim obam
Ver de elini öpeyim
Beni gelin veren babam

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Çağır gelsin öz anası

Çattılar ocak taşını
Kurdular düğün aşını
Kız kınayı yaktırmıyor
Çağır gelsin kardeşi

(Derlemeci: Gülden Leba, Kadirli, Anberinarkı köyü, Şubat 1995, kaynak kişi: Muhammer Güneş, 44, ev hanımı)

Ağıt

Kadirli köprüsü geçek
Gazinoda açmış çiçek
Kâmil Kara'yı kesmişler
İkinci ekimi seçek

Hazırmış Mustafa Kara
Bu işlere verdik ara
Bütçede kalmadı para
Batırıyor ortalığı buda

Hısım diye seni seçtik
Keşke seçeydik yaban
Koca araba kırılmış
Sanki Kadirli'de çoban

(Derlemeci: Gülden Leba, Kadirli, Anberinarkı köyü, Şubat 1995, kaynak kişi: Muhammer Güneş, 44, ev hanımı)

Ağıt

Yanında açan mor çiçek
Temmuz gelişin soldu mu
Şu bebekten soracağım
Anan göçerken geldi mi

Gözüm akıyor selinen
 Günüm geçmiyor elinen
 Sana haber vereceğim
 Şener de geldi gülünen

(Derlemeci: Gülden Leba, Kadirli, Anberinarkı köyü, Şubat 1995, kaynak Kişi: Muhammer Güneş, 44, ev hanımı

Ağıt

Bekir kardaş asker olmuş
 Gider deniz adasından
 Uşağı Hicaz'a düşür
 Otur kalem odasından

Bekir kardaş asker olmuş
 Beyti şerif beyti türbe
 Uşağı Hicaz'a düşür
 Hangi yana düşsen kible

(Derlemeci: Gülden Leba, Kadirli, Anberinarkı köyü, Şubat 1995, kaynak Kişi: Muhammer Güneş, 44, ev hanımı

Ağıt

Hikâyesi: Doğum sırasında ameliyat masasında bebeği ile birlikte ölen Merik gelin için şu ağıt söylenmiştir:

Bazarcın pambuğuna
 Yağmur yağdı yağrağına
 Gurban olam Merik gelin
 Mezarının toprağına

Dertlerine bakılaydı
 Bana hançer sokulaydı
 Keşke Merik ölmeseydi
 Evim barkım yıkılaydı

Şu Merik'in bacasına
Dayanılmaz acısına
Dediler Merik öldü
Sabır onun kocasına

Ne ağladı ne de güldü
Vurunca bağrımı deldi
Maraş'tan bir haber geldi
Dediler Merik öldü

(Derlemeci: Tuğba Çatalbaş, Osmaniye, Hemite, 20.04.1995, kaynak Kişi: Mehmet Ateş, 76, okuma-yazma bilmiyor).

Ağıt

Hikâyesi: Osmaniye Şaban Çavuş ılıcadan dönerken düşmanları tarafından öldürülüyor. Ölümünün ardından şu ağıt yakılıyor:

Ilıcının yollarına
Vurma dakma kollarına
Ilıcada ölen Şaban
Doyamadım dillerine

Konağın altı ekin
Yekin Şaban çavuş yekin
Ağlamaya sıkılıyorum
Düşmanların evi yakın

Değirmenin üğünüyor
Bibilerin dövünüyor
Dövünmeyin bibilerim
Düşmanların sevmiyor

Ilıccadan gelemedin
Düşmanını bilemedin
Beş kurşunu birden yedin
Yiğit idi Şaban ağam

(Derlemeci: Tuğba Çatalbaş, Osmaniye, Hemite, 20.04.1995, kaynak Kişi: Fatma Gürbüz, 77, okuma-yazma bilmiyor).

Ağıt

Kardeşimin adı Durdu
Şelanı ağır vurdu
Gurban olam hatın anam
Bir bebek orada kaldı

Arkamda dağım yıkıldı
Kürekten kolum söküldü
Zorumuş kardeş acısı
Kakamam bölüm büküldü

Üznünü bitirmemiş
Gölgesine oturmamış
Gurban olam kele gelin
Bir oğlancık yetirmemiş

Karlı dağlar, karsız dağlar
Herkeş ölüsüne ağlar
Senin ocağın batmadı
Benim gelin kara bağlar

Gadanı alayım teyze
Ben ağlarım geze geze
Geri durun ben vereyim
Benim yaram daha taze

Pırtıyı pırtıya katak
Götürek pazarda satak
Sen anası ben gelini
Gidek de mezara yatak

Kara tren tez gelir
Soluk soluğa yetirir
Kap Hasan'ın oğlu Osman
Acep haber mi getirir

Gadanı alayım Döndü
Öd düştü, ciğerim yandı
Kullar başına vermesin
Bavulda pırtısı geldi

(Derlemeci: Tuğba Çatalbaş, Osmaniye, Hemite, 20.04.1995, Kaynak Kişi: Elif Gürbüz, 82, okuma-yazma bilmiyor).

Benli Ömer Ağdı

Ömer'im eller iyisi
Veziri gölge koyusu
Rum'dan Şam'a ünü gitti
Hani emmisi dayısı

Evimizin önü arpa
Kuzu gelir kırpa kırpa
Ne yatıyon Benli Ömer'im
Gelin taze, bebek körpe

Evimizin önü kuyu
Kuyudan alırdık suyu
Kınaman beni komşular
Melek Ömer'im huyu

Fırak deli gönlüm fırak
 Belen köyün yeri irak
 Anan karı baban koca
 Şimden beri Ömer gerek

Evimiz var uçtan uca
 Sabah olmaz uzun gece
 Belen köye gider miyim
 Benli Ömer'im olmayınca

Ben Ömer'imın anasıyım
 Odlar düşüp yanasıyım
 Kınaman beni obalar
 Ben Ömer'in anasıyım

(Kaynak Kişi: Cemile Güldür, Kadirli, Osmaniye, İlkokul mezunu, ev hanımı)

Ağıt

Hikâyesi: Andırın yöresinde bir düğün halayında silah sıkılır ve damat ölür. Gelin ve kaynanası karşılıklı olarak şu ağıtı söylerler:

Halbur derler yüksek yayla
 Ben daha görmedim böyle
 Halını sormaya geldim
 Eşim yaraların heyle

Ayşe Teyze, Ayşe Teyze
 Süpürmedim evinizi
 Niye bana darılıyon
 Ben mi öldürdüm oğlunuzu

Akan sular duruluyor
 Gelin geri veriliyor
 Düğününe gelen sağmen
 Cenazende bulunuyor

Az giderim uz giderim
Kervan yolun düz giderim
Ben evimden gelin geldim
Geri döner kız giderim

(Derlemeci: Ercan Taştan, Kadirli, 23.02.1995, kaynak kişi: Lütfiye Güvel, 63, okuma-yazma bilmiyor)

Ağıt

Hikâyesi: Osmaniye’de Recep adlı bir genç trafik kazasında ölür. Ardından annesi Emine şu ağıtı yakar:

Gökyüzünde turna katar
Kolunu boynumdan atar
Kurban olurum Recebim
İş mi olur bundan beter

Şaşık Recebim şaşık
Tekerin önüne düşük
Kurban olayım oğluma
Şöhretli araba koşuk

İleri dur kele Sultan
Oturalım dize dize
Osman düğününü kurmuş
Okuntu saldı bize

Kapımızda dut dikili
Dibinde reyhan ekili
Kurban olayım oğluma
İrecep evimin vekili

Su içinde salkım söğüt
Verseler de almam öğüt
Şöyle döndüm baktım idi
Kan içinde babayığıt

Ağıt

Hikâyesi: 16 yaşında kanserden ölen Gülseren Dal için Cafer Karataş tarafından şu ağıt yakılmıştır:

Doktorlar derdime kanser dediler
Annem babam öleceğimi bildiler
Beni alıp eve geldiler
Zalim felek genç yaşımda kıydı bana

Daha girmiştim on altı yaşıma
Felek pençesini taktı peşime
Zalim kanser genç yaşta vurdu başıma
Kıyma felek, kıyma şu genç yaşıma

Annem Sultan, babam Ali'dir
İkisi de mecnun gibi delidir
Elbet şu dünyanın temeli fanidir
Kıyma felek, kıyma şu genç yaşıma

şu yalan dünyada murat almadım
Sanki ben de al duvaklı gelin mi oldum
Daha genç yaşımda şanıımı aldın
Kıyma felek, kıyma şu genç yaşıma

Gülseren derler benim adıma
Yalan dünya ben de doymadım tadına
Daha eremedem muradıma
Kıyma felek, kıyma şu genç yaşıma

Âşık Cafer bunu böyle söyledi
Oturup başına kendisi de ağladı
Yalan dünya seni böyle eyledi
Kıyma felek, kıyma şu genç yaşıma

(Derlemeci: Güllü Dal, Kadirli, 08.02.1995, kaynak kişi: Cafer Karataş, 55, ortaokul mezunu)

Hamdi Bey'in Ağıdı

Canan akar belik belik
Ben ağlarım soluk soluk
Ne mutlu eşe canına
Hamdi ba canına gömük

Şura atının bine
Şuna gazının döne
Gele görseñ sürmeleşim
İssız galmış ağ gana

Gadanı alam Hamdi
Duyan eller sana yandı
Ağ ganan gapısına
Bir topluca atlı endi

Gızlar sizi kör ederim
Silin begen çizmesini
Gız öyle gelin mi olur
Donadalım öznesini

Gadanı alam Senem
Var mı benim gibi yanan
Ne ağlıyon Şerif gızım
Düñen yandıydı gınan

Yol üstünde gara çalı
İr ır eder dalı
Hamdi bem küsmüş gider
Emmileri döñdersin geri

Havludan atı boşanmış
 Geldim dōşe dōşenmiş
 Gadan alam Ahmet emmi
 Gayret guşanı guşanmış

İncecik cuvara sarar
 Gaveyinen içe içe
 Atını galdırır hara
 Yaklaşiverirdi göce

Harman yeri yarılıyor
 Nad davulu çalınıyor
 Okuntu saldın beler
 Cenazene diriliyor
 (Kaynak kişi: Nurtane Tıraş, Kadirli, Osmaniye, 1995)

Selver'in Ağdı

Selver'in çektiği deve
 Kâh yürür de kâh bozulur
 Gara yazın gözeli
 Kulakta parlar gaziler

Allı kefiye başında
 Gurşun yarası dōşünde
 Öldürmüş de suya atmış
 Araplı'nın üst başında

Nazik ağ Selver'im nazik
 Mevla'n da gurursuz yazık
 Yakışırđı ağ gollara
 Has mercan, gümüş bilezik

Selver'imin er gakişı
Bulanıklı elinin bakışı
Kırmızı edik giydirmedim
Gara gundura yakışır

Çıktım gonurun dağına
Seyr eyledim bağına
Beş sene ardına düştü
Vermedim cerit beğine

Elyalı dört bükülü
Darak cöbünde sokulu
Kınaman obalar beni
Selver yitirik akılı

(Kaynak kişi: Nurtane Tıraş, Kadirli, Osmaniye,1995)

Kıçıkırığın Ağıtı

Hikâyesi: Kıçıkırık Ali Toroslarda dolaşan eşkıya çete başlarındandır. Nişanlı iken askere gider. Ali'ye düşman olan bu kızın dayısı, onu başkasıyla evlendirmek ister. Kız kabul etmeyince dayısı tarafından öldürülür. Bu olayı duyan Ali askerden kaçır, kızın dayısını vurur ve nişanlısının mezarı başında şu ağıtı yakar:

Askerlikten ben de kaçtım
Kanat bağladım da uçtum
Nazlı Döndü'mün yüzünden
Tatlı canlarımdan geçtim

Değirmen tersine dönse
Her dileğim kabul olsa
Beş on kişi daha vururum
Nazlı Döndü'm geri gelse

Derelerde biter kamyş
Kâkülüne kan bulaşmış
Kadanı alayım anam
Ölüyorum yetiş demiş

Mezarına bir dut diktim
Kul olayım dallarına
Döne döne can veriyor
Bak Döndü'mün hallerine

Evlerine ben de vardım
İncik incik haber saldım
Ayan olsun nazlı Döndüm
Dayını yanına saldım

Askerin Ağdı

Altın yüzük parmağında
Sayet pantol ayağında
İbiş'i süvari yazmışlar
Şu Antep'in örneğinde

Yücesinde yanar ışık
Sofrasında gümüş kaşık
Ya ne derdin kadir Mevla'm
Kızım sallamadı beşik

Kapımızda çifte dutlar
Yaprak mı ola, pürçek mi ola
İbişin ölük diyorlar
Yalan mı ola, gerçek mi ola

Yaz geldi, çiçek açıldı
Sadi olanlar seçildi
Kullar başına vermesin
Pırtı bavuldan saçıldı

Gadanı alam kızım
Hem ıklığım hemi sazım
Karılar içinde oturur
Gelin başlı gelin kızım

Evimiz cana (ırmak) yakın
Dalga vursa alır mı ola
Emmioğlu İbişim
Mektup yazsam gelir mi ola

Belinde de altı patlar
Süvarinin atı hoplar
Ayan olsun İzzet oğlum
Çifte gelin zülûf toplar

İlahi İstanbul bata
Gelibolu daha öte
Sabah İzzet İbiş gelir
Sıcakla tüte tüte

Yol üstünde bir top çiçek
Ben belini bağlamaz mıyım
İzzet'in öleceğini bilsem
Ben İbiş'e ağlamazdım

Evimiz suya yakın
 Dalga vurur sekin sekin
 İbiş Antep'ten geliyor
 Meclis ayağa kalkın

Kapımızda asma, üzüm
 Salkımları düzüm düzüm
 Gadan alayım emminoğlu
 Gucağında yok bir kuzum

Havluyu konak tutturmuş
 Merdiveni düzletiyor
 Bedir kızım gurban demiş
 Deli Ali'yi nazlatıyor

Yattığım yerlerde yatmam
 Yorganı üzerime örtmem
 Gadanı alayım emmioğlu
 Babamın evine gitmem

(Derlemeci: Tuğba Çatalbaş, Kadirli, 08.02.1995, kaynak kişi: Mehmet Ateş, 76, okuma yazma bilmiyor)

Ağıt

Hikâyesi: Ağıtın kendisi için yakıldığı Mehmet Cin'in de aralarında bulunduğu beş kişilik bir grup aralarında kavga ederler. Olaydan kısa bir süre sonra gruptaki diğer dört kişi Mehmet Cin'i öldürürler. Nişanlısı Hatice şu ağıtı yakar:

Sabahleyinden yüzüne
 Vurdum elimi dizime
 İlahi kurban olim
 Memmedin el gözüne

Tam bu sırada bu ailenin akrabalarından biri de ölür. Bunun üzerine şu ağıt yakılır:

Ağ bezden de ketenimiz
Hiç kalkmıyor yatanımız
Kuru yere mekân tutmuş
Çitil gibi yetenimiz

Mehmet'in nişanlısı kayınına yönelerek:

Sabahleyin er kalktım
Kekliğine yem döktüm
Kusursuz hizmet ettim
Kayın da gelmez yanıma

Mehmet'in annesi:

Anayın da yoktur özü
Yürümeye tutmaz dizi
Ayan olsun Mehmet oğlum
Kör oldu babanın gözü

(Kaynak Kişi: Sultan İyibiçer, Köprübaşı, Osmaniye, 65, ev hanımı, ilkokul)

Ağıt

Hikâyesi: Osmaniye'nin Zorkun yaylasında genç bir kız kendini dut ağacına asar. Bunun üzerine şu ağıt yakılır:

Sen de nereden geldin
İpi çarşıdan mı aldın
Datlı cana nasıl kıydın
Mevla kerim demedin mi

Sabanan er mi kalktın
Dut ağacına ip mi dakdın
Datlı cana nasıl grydın
Mevla kerim demedin mi

Erisin dağların garı

Dudun dalı gurusun

Anan nerede o da gelsin

Mevla kerim demedin mi

(Kaynak Kişi: Sultan İyibiçer, Osmaniye, 65, ev hanımı, ilkokul

